

IV.

Magyarország a Duna-vidék ura.

Károly hosszú uralkodása alatt teljesen megváltozott Magyarország arculata. Az ország belső rendje megszilárdult s ezzel lehetővé vált a határozott irányú és erőteljes külpolitika folytatása. Nagy Lajos minden zökkenő nélkül vette át és fejlesztette a hatalmat az édesapja által már megadott irányban.¹ Az Anjouk korának eseményeit vizsgálva hajlandók vagyunk szinte minden sikert és dicsőséget Nagy Lajosnak juttatni. Azonban ha tárgyilagosan akarunk ítélni, nem téveszthetjük szem elől a következő nagyon is helytálló jellemzést: „E korszak előkészítése, az uralom szilárd alapjainak megvetése, a katonai és gazdasági hatalom, a nyugodt kormányzat, a korlátlan királyi tekintély, az országos jólét és elégedettség előfeltételeinek megteremtése azonban Károly érdeme, ki a tárgyilagos történeti értékelés mérlegén nagy fiánál is súlyosabbnak talál-tatik“.² Lényegében az ország külpolitikai irányításában sem tért el Nagy Lajos a Károly által elindított és jónak bizonyult vonalvezetéstől, mely fényes eredményekkel gazdagította uralkodását.

A magyar Anjouk nagyon jól megértették ősüknek Anjou Károlynak keleti politikáját és messzenéző célkitűzéseit. Ez a politikai elgondolás lebegett az ő szemük előtt is, ezt igyekeztek megvalósítani s épen ezért őket tekinthetjük — Anjou Károly halála után — az Anjou érdekek hordozóinak. Kelet felé való térhódításuk során több kisebb államalakulatba ütköztek, melyeknek vezetői megpróbálták hosszabb-rövidebb ideig nekik ellenállni. Ilyen volt Havaselve is, melynek vajdája Baszaraba megállította Károlyt kelet felé vívő útjában. Nagy Lajos mind-

---

¹ Nagy Lajos intézkedései hamar útját vágják azoknak a különben sem nagy jelentőségű megmozdulásoknak, „melyek Károly király halálakor itt-ott fölütötték fejüket.“ Szilágyi S., A magyar nemzet története. III. 152.

² H ó m a n—S z e k f ű, Magyar történet. II. 147.

járt trónralépte után összeköttetésbe került Baszaraba vajda fiával és utódjával Sándorral. Az erdélyi zavaros viszonyok, valamint a határmenti függőben maradt ügyek rendezése megkívánták Lajos személyes jelenlétét. Úgy a krónikás, mint az oklevelek arról értesítenek, hogy 1344 nyarán, tehát nemskára trónralépte után, a király nagyobb sereggel jelenik meg Erdélyben.³ Ugyancsak a krónika elbeszélése szerint ez alkalommal jelent meg a király előtt és hódolt meg neki Sándor havaselvi vajda, kiről a krónikás megjegyzi, hogy még Károly idejében letért a hűség útjáról. Sándor vajda meghódolásával kapcsolatban Hóman Bálint Nagy Lajosnak kettősirányú, a Székelyföld és Szörény felől tervezett hadjáratáról tesz említést.⁴ Vitán felül áll, hogy Sándor vajda meghódolása egybe esik Nagy Lajos erdélyi útjával, amelyről szólva a krónikás megjegyzi, hogy a király nagy sereggel érkezett az ország keleti határára. A következő fejezetben azonban épen a vajda meghódolásával kapcsolatban kiemeli, hogy a vajda „személyesen jött, a nélkül, hogy kényszerítve lett volna.“ Nagy Lajos egy későbbi oklevelében említi, hogy volt idő, mikor fennhatóságát Sándor vajda nem akarta elismerni⁵ s így valószínű ez is szűkséggé tette a királynak a határmenti részekben hadsereggel való megjelenését. Úgy látszik azonban, hogy még 1344-ben sem tisztázódott véglegesen a helyzet, mert Demeter váradi püspök ezután is többször megfordult követségben a vajdánál, hogy a „békét és egyetértést“ helyreállítsa, miértis őt a király 1355-ben megjutalmazza.⁶

Kissé nehezen tudjuk megmagyarázni, hogyan jött épen Sándor vajda a király elé hódolattételre. A Curtea de Argeş-i Szent Miklós templomban a világháború után folytatott ásatási és javítási munkálatok során ugyanis napvilágra került egy a templom falán lévő feljegyzés, mely Baszaraba halálát az 1352.

³ Schwandtner, *Scriptores Rerum Hungaricarum*. I. 216—217. és *Urkundenbuch*. II. 18. és 21.

⁴ Hóman—Szekfű, *Magyar történet*. II. 172.

⁵ *Docum.* I/2. 60.

⁶ *Uo.* I/2. 37. Az oklevél minket érdeklő része így hangzik: „...ac demum post adeptum pontificale officium ad Alexandrum Bozorabi Wayuodam nostram Transalpinum occasione pacis et concordiae inter nos et eundem tractandae, disponendae et firmandae, pluries proficiscendo affectione sedula studuit exhibere“. Demeter 1345-ben nyerte el a püspöki méltóságot s így követjártást is ez idő utánra kell tennünk. Vö. Gams, *Series Episcoporum*. Leipzig, 1931. 384.

évre teszi.⁷ Az 1330. évi hadjárattal kapcsolatban tudjuk, hogy Baszaraba fiai is résztvettek atyjukkal együtt a küzdelemben, amiből arra következtethetünk, hogy már ekkor kinőttek a gyereksorból.⁸ Mégis különös, hogy 1344-ben, tehát még atyja életében, Sándor mint Havaselve vajdája szerepel. A román történetírók általánosan elfogadják azon nézetet, hogy Sándort atyja Baszaraba társuralkodóul fogadta s ilyen minőségben jelent meg Lajos előtt is.⁹ Megjegyzésre érdemesnek tartom, hogy havas-elvi vajdaként 1344-től 1365-ig csak Sándort említik az oklevelek. Még ha feltételezzük is, hogy 1344-ben a krónikás elírta a vajda nevét — ami nem valószínű — annál kevésbbé mondhatjuk ezt a pápai kancelláriáról; már pedig VI. Kelemen 1345-ben szintén Sándornak nevezi a havas-elvi vajdát. A Curtea de Argeș-i feliratból, mely lakonikus rövidséggel értesít arról, hogy „az 1352. évben meghalt Câmpulungban a nagy Baszaraba vajda“, szerény véleményem szerint nem lehet feltétlenül azt következtetni, hogy Baszaraba vajda 1352-ig ténylegesen is uralkodott. Továbbá, ha Sándor vajda csak társuralkodó lett volna — úgy gondolom — az okmányokban inkább kellene szerepelnie atyja nevének, vagy legalább is együtt lennének megemlítve, mint ez Zsigmond király idejében az erdélyi vajdákkal is történt.¹⁰ Bár a krónikás azt írja, hogy Sándor vajda meghódolása után többé nem tért le a hűség útjáról, tudjuk, hogy ez az állítás nem fedi a való helyzetet. Nagy Lajosnak egy későbbi, 1365-ből való hadbahívó parancsa Sándor vajdának halála előtti hűtlenségéről beszél, mely hűtlenségben követte őt fia és utódja Vljakó (Vlaicu, Vladislav) is.¹¹ Iorga ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy míg 1359 előtt a magyar király Sándort „a mi havas-elvi vajdánk“-nak címezi, ebben az évben a vajdának már nincs meg ez a címe, amiből a barátságos viszony megszakítására, jobban mondva a helyzet elmérgesedésére következtet.¹² Ez a meggyőződése Giures-

⁷ D. Onciul, Anul morții marelui Basarab Voevod. Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice 1917—23. 91.

⁸ Docum. I. 633—34.

⁹ Ioan C. Filitti, Despre Negru Vodă. An. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist. Ser. III. Tom. IV. 1924. 14. és G. Giurescu, Istoria Românilor. I. 365.

¹⁰ Farczady Elek, Az erdélyi vajdák igazságszolgáltatási hatásköre és működése az első erdélyi unió 1437 előtt. Budapest, 1912. 19.

¹¹ Docum. I/2. 92.

¹² Iorga, Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor. Valenii-de-Munte, 1909. I. 20.

cunak is, csakhogy ő a szakítás okát többek között a havas-
elvi ortodox metropoliának épen 1359-ben való felállításában
látja.¹³ Ha átnézzük a Sándor vajdára és uralkodásának idejére
vonatkozó okleveleket és ezek alapján meg akarjuk határozni
a magyar királyhoz és következképpen Magyarországhoz való
viszonyát, úgy a következő megállapítást tehetjük: erős magyar
befolyás, mely ellen a vajda minden lehető módon védekezni
igyekszik. Nemcsak a politikai kapcsolatok terén állott fenn
függő viszony, hanem az egyházi és kereskedelmi életben is
ugyanazzal az erős térhódítással találkozunk. Tudjuk, hogy a
vajda második felesége Klára és egyik leánya katolikus volt,¹⁴
sőt több mint valószínű, hogy az volt harmadik leánya Erzsé-
bet is, Oppelni Lászlónak, Magyarország nádorának felesége.¹⁵
Nagyon természetes, hogy az udvar e példájának megvolt a
hatása és nincs mit csodálkozni azon, hogy már Sándor vajda
elismerte az erdélyi püspök joghatóságát,¹⁶ bár megtette a szük-
séges intézkedéseket a katolikus befolyás ellensúlyozására. A
magyar befolyást és fennhatóságot legékesebben bizonyítja Nagy
Lajosnak az az oklevele, melyet 1358-ban a Duna-vidéki keres-
kedelmet kezükben tartó brassói kereskedőknek adott.¹⁷ Ebben
megengedte és biztosította nekik Havaselve keleti részén a sza-
bad kereskedelmet. Az egyre jobban erősödő magyar befolyás-
nak Sándor vajda a déli, szláv dinasztiaikkal való családi kap-
csolatokkal és országának több önállóságot biztosító intézmények
felállításával igyekszik útját vágni. Úgy látszik ilyen irányú ma-
gataratása vitte, többek között, a vajdát élete utolsó éveiben
a hűtlenség útjára.

Az elmondottakból megállapíthatjuk, hogy Nagy Lajos hely-
reállította a természetes függőségi viszonyt, mely a magyar
király és a havaselvi vajda közt fennállott és amelybe sza-
kadást hozott Baszaraba vajdának 1330 évi győzelme. Nem
fejlődhetett ki azonban sem Nagy Lajos uralkodása alatt, sem
később tartós, békés viszony, mert a havaselvi és a moldvai
vajdák is felhasználtak minden kínálkozó alkalmat arra, hogy
a számukra kellemetlen magyar fennhatóságtól szabaduljanak.

¹³ C. Giurescu, Istoria Românilor. I. 370. A Hóman—Szekfü, Magyar történet. II. 223. szó van Sándor vajda 1357 évi elpártolásáról. Erre nézve nem kaptam semminemű bizonyítékot.

¹⁴ Monum. Hung. II. 95.

¹⁵ Iorga, Romîniî în câteva noi izvoare apusene. Revista Istorică. VI. 1920. 199—200. Iorga tévesen (Oppelni) László helyett Vilmost ír.

¹⁶ Urkundenbuch. II. 334.

¹⁷ Uo. II. 152.

Sándor vajdát 1364 végén fia Vlajkó követte. Atyja politikáját folytatva már uralkodásának első pillanataiban összeütközésbe került a magyar királlyal. Családi kapcsolatok révén szoros összeköttetésben állott úgy a bulgár, mint a szerb uralkodókkal és politikájának irányvonalát ezeknek magatartása is befolyásolta. A részekre hulló szerb monarchia, melynek súlyát Dusán István uralkodása alatt az egész Balkán érezte, most hatalomvágyó családok küzdelmeinek színterévé lett. Dusán szerb császársága fontos hatalmi tényező volt és egy ideig Magyarország balkáni befolyását is háttérbe szorította. Szerbia hanyatlásával Magyarország volt az egyedüli nagyhatalom, mely döntően szólalhatott bele a Balkán ármánykodással és harcokkal tele életébe. A törökök előnyomulásával járó veszélyt fel nem ismerve, pillanatnyilag legfontosabbnak látszott valamennyi szűklátókörű hatalomra törtetőnek a Magyarország befolyása elleni védekezés. Mit sem tudva arról a török ellen tervezett nagy vállalkozásról, melyben Magyarországra döntő szerep várt s amelyet Nagy Lajos 1363-ban Krakkóban létekor beszélt meg Péter cyprusi királlyal,¹⁸ egyedül családjuk hatalmának növelésére gondoltak s ezért harcoltak. A Szerbiában egyeduralomra törő Vukasin hozta létre azt a szövetséget Nagy Lajos ellen, melyben Stracimir vidini bulgár cár és Vlajkó havaselvi vajda is részt vettek.¹⁹

Nagy Lajosnak Visegrádon 1365 január 5-én kelt hadbáhívó parancsa szerint Vlajkó „az atyai rossz szokásokat utánozva“ nem akarta őt hűbérurának elismerni.²⁰ Hogy az új vajdát engedelmességre szorítsa és egyúttal az ellene irányuló szövetséget is hatástalanná tegye, Nagy Lajos ugyanazon év február 24-re Temesvárra rendelte csapatait. A hadjárat azonban, dacára a hadbáhívó parancsnak még sem indult meg Vlajkó ellen, amiből Huber is arra következtet, hogy a vajda már ekkor meghódolt.²¹ Hóman a vajda meghódolását a Stracimir elleni hadjárat utánra teszi és annak mintegy következményéül állítja be.²² A feltevés főleg hadászati szempontból nem látszik való-

¹⁸ Ioannis Dlugossi seu Longini, *Historiae Polonicae Libri XII.* Francofurti, 1711. I. 1139. kk. és N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches.* I. 220.

¹⁹ Hóman—Szekfű, *Magyar történet.* II. 223.

²⁰ *Docum.* I/2. 92—93.

²¹ A. Huber, *Ludwig I. von Ungarn und die ungarischen Vasallenländer.* Wien, 1884. 35.

²² Hóman—Szekfű, *Magyar történet.* II. 224.

színűnek. Mint ezt a későbbi események is igazolják, Vlajkó ellenséges magatartása nemcsak kedvezőtlenül befolyásolhatta, hanem szinte lehetetlenné tette a Bulgária ellen irányuló hadműveleteket. El sem képzelhető tehát, hogy Lajos újabb hadi vállalkozásba kezdett volna addig, amíg a háta mögötti területet nem biztosította. Szem előtt tartva valószínű Péter cyprusi királynak tett ígéretét is, Lajos a bulgáriai viszonyokat kedvezőknek találta a beavatkozásra és megtámadta a fennhatóságát elismerni szintén vonakodó schismatikus vidini bulgár cárt.²³ Bulgária is éppen ebben a válságos időben jutott Szerbia sorsára; Sándor cár halála után Stracimir, Sisman és Dobrotics uralma alatt ugyanis véglegesen három részre szakadt az ország.²⁴ Mint okleveleink mutatják 1365 tavaszán, rövid ideig tartó hadjárat után Vidin, uralkodójával együtt a magyarok kezére került.²⁵ A történetírók egy részének véleménye szerint a hadjáratnak az volt a célja, hogy V. János bizánci császárt kiszabadítsa Sisman tirnovoi bulgár cár fogságából.²⁶ Az események ilyen beállítása csak az okleveles anyag hiányosságával magyarázható. V. János császár ugyanis csak az 1365. év vége vége felé jött Vidinen keresztül Lajos királyhoz Budára és még a tél folyamán vissza is tért innen a király kíséretében.²⁷ A fogságba jutott Stracimirt Nagy Lajos átvitette a zágrábi püspökség területén lévő Gumnik várába.²⁸ Az elfoglalt területet pedig mivel azt későbbi hadivállalatok kiindulópontjának szánta,

²³ Jireček a cár halálát 1365 tavaszára teszi. Vö. A bolgárok története 305. Ezzel szemben van egy oklevelünk, mely szerint 1367. április 15-én Sándor cár még életben van. —ó —ó., Oklevelek a magyar-bulgár összeköttetések történetéhez. Történelmi Tár, 1898. 363.

²⁴ Hóman—Szekfű, Magyar történet. II. 223—24. és N. Iorga, Lupta pentru stăpânirea Vidinului în 1365—9 și politica lui Vlădislav-Vodă față de Unguri. Convorbiri Literare, XXXIV. 1900. 968.

²⁵ —ó —ó, Oklevelek a magyar-bulgár összeköttetések történetéhez (1360—69). Történelmi Tár, 1898. 357. 1365 jún. 4-én Nagy Lajos Vidin előtt keltez. Ortvay Tivadar, Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez. Pozsony, 1896. I. 104.

²⁶ Szilágyi S., A magyar nemzet története. III. 269. és Thallóczy L., Nagy Lajos és a bulgár bánság. Századok, 1900. 582.

²⁷ Thallóczy L., i. m. Századok, 1900. 608—610. és N. Iorga, Geschichte des osmanischen Reiches. I. 223. V. János utazásával foglalkozik Oskar Halecki (Un empereur de Byzance à Rome. Varsovie, 1930. Travaux historiques de la Société des Sciences et des Lettres de Varsovie. VIII) munkája, de ehhez a körülmények mostohasága miatt semmikép sem tudtam hozzájutni.

²⁸ Schwandtner, Scriptorum Rerum Hungaricarum. I. 238. és L. Wadding, Annales Minorum seu trium ordinum. VIII. 229.

katonailag azonnal megszervezte, vagyis felállította a vidini bán-ságot és Lackfi Dénes erdélyi vajda, valamint öccse Imre kormányzására bízta.²⁹

Lássuk most már a csak vázlatosan megrajzolt események után — melyek azonban szükségesek a dolgok megítéléséhez — mi történt a havaselvi vajdával annál is inkább, mivel „a bulgár bán-ság, északi határán mindvégig oláh területtel érintkezvén, teljesen érthető, hogy az oláh vajdának magatartása döntő befolyást gyakorol az új szervezetre.“³⁰ Vlajkó meghódolása után nemcsak vajdaságát tartotta meg, hanem Nagy Lajos jó-voltából hatalmát a vajdaságával szomszédos más területek fölé is kiterjesztette. Bár okleveles emlékünks csak 1368-ból maradt fenn, nincs okunk kételkedni, hogy Vlajkó meghódolása után nemsokára — valószínű a bulgár hadjárat befejezése után — megkapta a szörényi bán-ságot, valamint Fogaras és Omlás vidékét is. Vlajkó a brassói kereskedőknek 1368 január 20-án adott kiváltságlevelében Isten és a magyar király kegyelméből havaselvi vajdának és szörényi bánnak mondja magát.³¹ Ugyan-ezen oklevél pecsétjén azonban a „dux de Fogrus“ cím is olvasható³² ami arra mutat, hogy Erdélynek ezen a déli, Havas-elveivel határos vidékén is voltak a vajdának birtokai. Hóman Bálint azt állítja, hogy Vlajkó ezeket az adományokat az 1367. évi hadjárat után kapta, mely alkalommal nemcsak hogy „visszaverte a Dunánál támadó bolgár-török hadat“, hanem még Bulgáriába is behatolt.³³ Ez a felfogás nem látszik valószínűnek,

²⁹ Thallóczy L., Nagy Lajos és a bulgár bán-ság. Századok, 1900. 508—610. és uo. Függelék VIII.

³⁰ Thallóczy L., Századok, 1900. 583.

³¹ Urkundenbuch, II. 306.

³² C. Giurescu, Istoria Românilor. II. 393.

³³ Hóman—Szekfű, Magyar történet. II. 224. Ezzel a hadjáratral kapcsolatban nem sokat tudunk. Tény az, hogy Vidint már 1367-ben nagy veszély fenyegette. Himfi Péter bán leveléből értesülünk (—ó —o, Oklevelek a magyar-bulgár összeköttetések történetéhez (1360—69). Történelmi Társ., 1898. 363.), hogy Zoaykuch 180.000 forint ellenében a görög császár kezére juttatni ígérte a várost. Iorga a leghatározottabban állítja, hogy Zoaykuch, más helyen Zoyku(n)ch, nem más, mint Vlajkó a havaselvi vajda. (N. Iorga, Veneția în Marea Neagră I. Dobrotici. An. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist. Ser. II. Tom. XXXVI. 1913—14. 1048.) Ugyancsak ez évben Nagy Lajos felszólítja az erdélyi nemességet, készüljön és legyen készen a háborúra, hogy jövedelekor mindnyájan indulhassanak. (Docum. I/2. 139.) Valószínű erről a hadjáratról emlékezik meg Vlajkó vajda Dobokai Lászlónak, kedves rokonának 1372 júl. 15-én adott oklevelében, mellyel neki Fogaras földjén több birtokot adományoz (Ur-

mivel 1366-ban Nagy Lajos parancsot ad bizonyos határmenti birtokoknak Vlajkó havaselvi vajda birtokaitól való pontos elhatárolására.³⁴ A királyi parancsban felsorolt birtokok fekvéséből következtethetjük, hogy a vajdának Fogaras és Omlás vidékén már ekkor birtokai voltak.

A bulgár hadjárat és Vidin meghódítása nem hozta meg a várt eredményt. Fegyverek ereje tartotta fenn a bánságot, mely az ország középpontjától távol, a bulgárok és törökök megismétlődő támadásai között a legveszélyesebb helyzetben volt. A nagy schismaticus tenger közepette folytatott erőteljes, hogy ne mondjuk erőszakos katolikus hitterjesztés, főleg pedig a havaselvi vajda könnyen változó magatartása bizonytalanná tették a magyar uralmat. Nem céлом e dolgozat keretében behatóbban ismertetni a bulgáriai viszonyokat, különben sem lenne annak sok értelme Thallóczy Lajos kitűnő tanulmánya után,³⁵ azonban Vlajkónak fontos szerepe volt az itt lejátszódott eseményekben s így szükségesnek látszik azoknak felelevenítése.

Okmányaink tanúsága szerint az 1368 év elején Himfi Benedek bulgár bán és Vlajkó között oly feszült volt a viszony, hogy már csak közvetítő útján érintkeztek. Ha elfogadjuk Iorga véleményét Zoaykuch-ot illetőleg, akkor a barátságosnak egyáltalán nem mondható viszonyon nem is csodálkozhatunk. Annál kevésbé, mivel Himfi Péter, Benedek öccse, ki levelében a királynét Zoaykuch tervéről értesíti, bizonyára nagyon jól ismerte Zoaykuchot. Tény az, hogy a Himfi testvérek Vlajkó hűségében egyáltalán nem bíztak s úgy látszik meg volt erre a komoly okuk, bár a király által Vlajkóhoz küldött Domszlai Gergely fia Miklós fejével és birtokával kezeskedett a vajda hűségéért.³⁶ Az év folyamán a helyzet a bánságban fokozatosan rosszabbodott. Eltekintve attól, hogy a várakban kevésszámú és gyengén élmezett őrség volt elhelyezve, a ben-szülött lakosság — amint Himfi Péter bán bátyjának Bene-

---

kundenbuch. II. 386—87). A hadjárat pontos idejéről, lefolyásáról és eredményéről nem tudunk semmi biztosat. Dr. Germanus Gyula, ki a kérdéssel behatóbban foglalkozott, nagyon fontosnak találja „az 1366 táján“ vívott csatát a nélkül, hogy a közelebbi időpontot jelölné (Dr. Germanus Gyula, A törökök első fellépése az Aldunán és az első török-magyar összeütközés. Századok, 1900. 41).

³⁴ Urkundenbuch. II. 273. és 274—75.

³⁵ Thallóczy L., Nagy Lajos és a bulgár bánság: Századok, 1900.

³⁶ Thallóczy L., Századok, 1900. 605. Függelék III.

deknek írja — majdnem kivétel nélkül Sisman pártjára állott.³⁷ Ősszel már oly kritikussá vált a helyzet, hogy szükség volt Himfi Benedek bán személyes jelenlétére,³⁸ sőt még Vlajkó segédcsapatára is.³⁹ Adataink hiányos volta miatt az 1368 év őszen és telén lefolyt eseményeknek nem tudjuk teljesen hű képét adni. Különösen Vlajkó szerepe vár még mindig tisztázásra. A jelenleg rendelkezésünkre álló adatok alapján megpróbálom vázolni az események lefolyását.

Nagy Lajos a hozzá érkezett jelentések hatása alatt szeptember végén személyesen indult a veszélyeztetett vidékre. Úgy látszik nemcsak Sisman fenyegette török segítséggel a bánáságot, hanem vele egyidőben mozdult meg Vlajkó is. Nem tudjuk mi okozhatta a vajda elpártolását, itt is csak feltevésekre vagyunk utalva. Ha Iorgának Zoaykuchot illető, fentebb már ismertetett nézetét elfogadjuk, akkor Vlajkó a nagy pénzösszeg reményében igyekezett megszerezni Vidint. Sokkal valószínűbb azonban, hogy a mindig függetlenségre törő vajda számára túl veszélyes volt az újonnan létesített bánóság, mely ha be tudja tölteni hivatását, veszélyeztette volna déli kapcsolatait is. Vlajkó terveit elősegítette a bennszülött lakosság magyar, helyesebben katolikus ellenes magatartása, ami nagyban megkönnyítette a város megszerzésének lehetőségét.⁴⁰ Thallóczy megállapítása szerint⁴¹ a király miután Kevénél átkelt a Dunán, a Morava völgyén felfelé haladva Sokolác vára alá érkezett.⁴² Útjának végcélja minden valószínűség szerint Vidin volt. Ezalatt Erdélyből is megindult Miklós vajda alvajdájával Péterrel együtt, hogy Vlajkó hadait lekösse és ezáltal a tényleges segítségnyújtást lehetetlenné tegye.⁴³ Küküleit véve alapul úgy látom, hogy a ki-

³⁷ Thallóczy L., Századok, 1900. 605—606. Függelék IV.

³⁸ —ó —ó, Oklevelek a magyar-bulgár összeköttetések történetéhez. Történelmi Társ, 1898. 365—66.

³⁹ Thallóczy L., Nagy Lajos és a bulgár bánóság. Századok, 1900. 605—606. Függelék IV.

⁴⁰ Az ortodox népek katolikus ellenes magatartására nézve vö. Documenta. 201. 2. jegyzet és —ó. —ó., Oklevelek a magyar bulgár összeköttetések történetéhez (1360—69). Történelmi Társ, 1898. 362—63.

⁴¹ Thallóczy L., Nagy Lajos és a bulgár bánóság. Századok, 1900. 590.

⁴² Ld. még Nagy Imre, Nagy Lajosnak 1368-iki kiadványa Bolgárországból. Századok, 1869. 128.

⁴³ Schwandtner, Scriptores Rerum Hungaricarum. I. 239—40.

rályi sereg tevékenysége és a székelyek hadjárata egyidőre esik. Thallóczy véleménye szerint a hadjárat valószínűleg tavasszal volt, mert a krónikás sáros, mocsaras helyet emleget.⁴⁴ Ezek a kifejezések azonban nem zárják ki egy késő őszi hadjárat lehetőségét, sőt tekintetbe véve a királyi sereg hadmozdulatait, ez valószínűbbnek látszik. Vljajkó maga is számolt a két irányból jövő támadás veszélyével és megosztotta hadait. A Miklós vajda vezetése alatt érkező csapatokat Dragomir dâmboviţai várnagy igyekezett feltartóztatni a Ialomiţa és Dâmboviţa felső folyása mentén lévő erődítményeknél. A hadjárat kimenetelét a krónikából jól ismerjük. A székelyek kemény támadása alatt a védősereg megfutott, de midőn a győzők elővigyázatlanul nyomultak tovább az ismeretlen és járatlan utakon, váratlanul újból támadás érte őket. Ezuttal a küzdelem hasonlított az 1330. évi szerencsétlen kimenetelű csatához. A sereg java a sáros, mocsaras és árkokkal körülzárt helyen elvérzett. Az erdélyi vajda is ott lelte halálát alvajdájával egyetemben.⁴⁵ Vljajkó ezalatt, amint a krónikás mondja, nagy se reggel állt lesben a Dunánál, hogy megakadályozza a király Bulgáriából való átjövételét. Valószínű, hogy magatartása mind veszedelmesebbé vált s ezért a király nem is folytatta útját Vidinbe, hanem Szörény vára alá indult és november 12-én Kladvónál, a Duna mellett állapodott meg.⁴⁶ A krónikás szerint bár a románok nyílzáport zúdítottak a Dunán átkelni szándékozó magyar csapatokra, Garai Miklós macsói bán védfallakkal ellátott hajókon átszállította az egész királyi sereget. Szörény ezzel magyar kézbe került, mert az ellenség „eltűnt mikként a füst.”⁴⁷ Ez utóbbi hadmozdulat keveset változtatott a bulgár bánság szorongatott helyzetén. Inkább az országhoz közelebb eső határvárnak Szörénynek birtoklását volt hivatva biztosítani s ezáltal fenntartani az összeköttetést Vidinnel is. Hogy

⁴⁴ Thallóczy L., Nagy Lajos és a bulgár bánság. Századok, 1900. 596.

⁴⁵ Az 1369 november 13-án állítólag Péter alvajda által írt levelet, valamint a gyulafehérvári székes-káptalan néhány nappal később kelt válaszát (Urkundenbuch II. 333 és 334) Karácsonyi hamisítványnak tartja. Karácsonyi J., Pótlások a hamis, hibáskeltő és keltezetlen oklevelek jegyzékéhez. Történelmi Tár, 1908. 32—33. és 34—35. Minden kétségen felül áll, hogy az alvajda is elesett a Vljajkó elleni hadjáratban. Vö. Gróf Lázár Miklós, Járai Péter alvajda és maradékai. Turul, 1884. 153.

⁴⁶ Nagy Gy., A nagymihályi és sztárai Gróf Sztáray család oklevéltára. Budapest, 1887. I. 354.

⁴⁷ Schwandtner, Scriptores Rerum Hungaricarum. I. 239—40.

mily reménytelen volt továbbra is a bánóság helyzete, legjobban mutatja a királynak 1368 december 4-i levele, melyben a várnagyokat felmenti a hűtlenség vádjától, ha netalán várait oda kéne hagyni.⁴⁸ Thallóczy véleménye szerint is Lajos már ekkor feladta vidini terveit. Tapasztalnia kellett ugyanis, hogy azok az adott körülmények között megvalósíthatatlanok.⁴⁹ A tél folyamán bekövetkezett események lefolyását sem ismerjük pontosan. Az ellenségeskedések minden bizonnyal tovább folytak. Nem egy oklevelünkből látjuk, hogy a Vajkó elleni hadjáratban résztvevő csapatok 1368 őszén fegyverben vannak s e miatt több peres ügyet is a hadoszlás utánra kell elhalasztani.⁵⁰ A legnagyobb valószínűség szerint 1368 telén sem oszlottak szét a behívott hadak, hanem együtt maradtak még sokáig, mivel a Vajkó elleni hadjáratban résztvevő csapatok végleges hadoszlása 1369 december 7-ére volt kitűzve.⁵¹ Úgy látszik a székely csapatok felett kivívott siker Vajkót további cselekvésre ösztönzte. Ezzel gondolom megmagyarázni azt a tényt, hogy 1369 februárjában Vajkót Vidinben találjuk.⁵² A szerzetesi krónika tanúsága szerint is Vajkó áruló módon rohanta meg és foglalta el a várost. Minea azt állítja, hogy ezen hadjárat alatt Dobrotics tengermelléki despota szövetségese volt Vajkónak.⁵³ Dobroticsnak Lajoshoz való viszonya nagyon homályos, bár a szerep, amit játszott nem lehetett jelentéktelen, hisz jól tudjuk, hogy az ő és Vajkó kezessége mellett helyezte vissza a király Stracimirt a trónra.⁵⁴ Ami 1369 februárja után

⁴⁸ —ó —o, Oklevelek a magyar bulgár összeköttetések történetéhez (1360—69). Történelmi Társ., 1898. 366.

⁴⁹ Thallóczy L., Nagy Lajos és a bulgár bánóság. Századok, 1900. 592.

⁵⁰ Nagy Gyula, Királyi hadbaszállások, hadak oszlása, ezenkeddnap. Turul, 1884. 19. és Ortway Tivadar, Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez. Pozsony, 1896. I. 106.

⁵¹ Nagy Gyula, i. m. 20. továbbá Nagy Imre, Nagy Iván és Vég hely Dezső, A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Pest, 1874. III. 386., IV. 634. és Nagy Imre, Vég hely Dezső és Nagy Gyula, Zala vármegye története. Oklevéltár. Budapest, 1890. II. 55.

⁵² Wadding, Annales Minorum seu trium ordinum. VIII. 254—55. Vidin rövid ideig lehetett Vajkó hatalmában, mert 1369 nyarán ismét Himfi Péter parancsol a várban. Valószínű, hogy a vár végig magyar kézen maradt.

⁵³ Minea, Magyar-bulgár-oláh érintkezés Nagy Lajos alatt. Budapest, 1907. 19.

⁵⁴ Thallóczy L., Nagy Lajos és a bulgár bánóság. Századok, 1900. 607. Függelék VI.

történt, szinte semmivel sem igazolható feltevés csupán. Ezen év augusztus 29-én arról értesülünk, hogy a király Stracimirt visszahelyezte trónjára.⁵⁵ Vlajkó pedig nem sokkal később, november 25-én írt levelében ismét szörényi bánnak és fogarasi hercegnek mondja magát.⁵⁶

Ezen tudósítások alapján feltételezzük, hogy Nagy Lajos belátta azokat a nehézségeket, amelyeket a bulgár bánság közvetlenül magyar kézben való megtartása jelentett volna és egyedül a való helyzetet tartva szem előtt gyorsan határozott. Stracimirt, miután a magyar fennhatóságot elismerte és hűsége zálogául két leányát Lajos udvarába küldte, visszahelyezte trónjára.⁵⁷ Ezzel az intézkedésével nemcsak az eddig ellenséges érzülettel viselkedő bennszülötteket nyerte meg, hanem megakadályozta egyszersmind Vlajkó hatalmának esetleges növekedését is és nyitva tartotta az utat a balkáni politika újrafelvételéhez. A fentidézett okmány tanúsága szerint Nagy Lajos Vlajkót is visszafogadta kegyelmébe. Valószínű, hogy a vajda átadta Vidint a Himfi testvéreknek, cserébe pedig elnyerte Nagy Lajos kegyelmét és visszakapta előbbi birtokait is.⁵⁸

Sajnálatos alakulása a sorsnak, hogy éppen most, amikor a török mindinkább döntő szerephez jut a Balkánon, akkor veszít tért és befolyást itt a magyar. Nagy Lajos ugyanis nem ért rá behatóbban foglalkozni a bulgár és havaselvi ügyekkel, mert figyelmét csaknem teljesen lekötötték a nyugati események, melyek közelről érintették a magyar érdekeket is.⁵⁹ A helyi jellegű nehézségek, melyek lehetetlenné tették a központtól nagyon távol eső bánságban, teljesen idegen nép között a magyar uralom megszilárdulását, valószínű nem kis mértékben befolyásolták a király intézkedéseit. Meg kell állapítanunk azonban azt is, hogy a török részéről fenyegető veszély a közvetlenül érdekelt népekénél sem vált ekkor még tudatossá s Lajos figyelmét is elkerülte a folytonos térhódítás nyomán tekintélyét és hatalmát egyre növelő nép gyors előretörése. Ez annál meglepőbbnek látszik,

⁵⁵ Thallóczy L., uo. 607. Függelék VI.

⁵⁶ Urkundenbuch. II. 334.

⁵⁷ Schwandtner, Scriptores Rerum Hungaricarum. I. 238. és Thallóczy L., Nagy Lajos és a bulgár bánság. Századok, 1900. 607. Függelék VI.

⁵⁸ Nagyon jól tudom, hogy adatokkal alá nem támasztott érvekkel dolgozni nem lehet, aminthogy azt is jól tudom, hogy a fenti magyarázatnak könnyen sebezhető részei vannak, mégis közelebbi adatok hiányában az események ilyen alakulását láttam a legvalószínűbbnek.

⁵⁹ Hóman—Szekfű, Magyar történet. II. 227.

mivel Lajos egész balkáni, de különösen bulgár politikája „a törökök fellépésén szenvedett hajótörést.”⁶⁰ A török nép hadi sikereinek sorozata, de leginkább a Marica folyó mellett (Kermianon) 1371-ben elszenvedett csatavesztés a keresztény népekben újra a kereszties háború gondolatát vetette fel. A pápa minden lehető elkövetett, hogy a keleti keresztény fejedelmeket egy török elleni ligába tömörítse. Kereszties hadjáratot hirdetett⁶¹ és felszólította Nagy Lajost, hogy vegyen részt az 1373 októberében tartandó thébai kongresszuson.⁶² Magyarország királyára irányult minden tekintet és tőle várták, mint legilletékesebbtől, hogy a vállalkozás élére állva kiűzi a törököt a Balkánról.⁶³ A thébai kongresszusnak sajnos, nem lett semmi eredménye, aminthogy Lajos sem indult el — másfelé lévén elfoglalva — a tervezett hadjáratra. Lajos balkáni politikáját vizsgálva azt mondhatjuk, hogy ez lett volna a kellő alkalom a vezetés megszerzésére a széthúzó, de most egyesülésre hajló népek erejének egybefogására és a török kiűzése után a korlátlan magyar befolyás érvényesítésére. A kínálkozó alkalom kihasználásának elmulasztása valahogyan a magyar tekintély csökkenését vonta maga után és a török javára beillentette a mérleg nyelvét. A kis balkáni államalakulatok, melyeknek határozott politikai irányuk nem volt, ide-oda ingadoztak s mindig a hatalmasabb árnyékába húzódtak. Vitathatatlan, hogy 1369 óta Magyarország a Balkánon teret vesztett és a királynak a kis államok szemében gyengeséget eláruló magatartása könnyen vitte őket a török táborába.

Ezeket előrebocsátva inkább megérthetjük Vlajkó ismételt elpártolását, azt a török-barát politikát, melyet élete utolsó éveiben folytatott. Az eseményeket ezuttal sem tudjuk lépésről-lépésre követni csak azt látjuk, hogy 1373 március 16-án a király egy barátságosnak semmiesetre sem mondható és Vlajkó kincstárát érzékenyen érintő intézkedést léptet életbe, midőn eltiltja a havaselyi só behozatalát.⁶⁴ Ebből a levélből csak a király és a vajda közötti feszült viszonyra következtethetünk; van azonban két más okmányunk is, melyek feltárják a való

⁶⁰ Dr. Germanus Gyula, A törökök első fellépése az Aldunán és az első török-magyar összeütközés. Századok, 1910. 41.

⁶¹ Monum. Hung. II. 134. kk.

⁶² Uo. II. 130.

⁶³ N. Iorga, Geschichte des osmanischen Reiches. I. 245.

⁶⁴ Pesty Fr., A szörényi bánóság és Szörény vármegye története. Budapest, 1878. III. 6.

helyzetet és fényt derítenek a vajda magatartására. Röviddel a király intézkedése után 1373 május 15-én a pápa felszólítja az esztergomi érseket, hogy közösítse ki mindazokat, kik a törököknek és románoknak „fegyvert, vasat és egyebet“ adnak el.⁶⁵ Hasonló értelemben ír a pápa az erdélyi püspöknek is. Másik okmányunk a királynak 1374 július 6-án Himfi Benedek temesi ispánhoz írt levele. Menekült bojárok érkeztek Havaselvéről és ezeknek ügyében kéreti magához a király a temesi ispánt. A menekültek, akik úgy látszik nem értettek egyet Vlajkó politikájával s ezért kénytelenek voltak elhagyni Havaselvét, azt állították, hogy a vajda a török szövetségese és hogy Nikápoly is az ő birtokában van.⁶⁶ Hogy mennyire komolyan vette Nagy Lajos Vlajkó elpártolását és hogy az nem volt lebecsülendő dolog, mutatja 1373 március 23-án kelt levele.⁶⁷ Nemcsak a só behozatalát tiltotta meg a király, hanem néhány nappal később újabb levelet írt a távollevő Himfi Benedek feleségének és elrendelte, hogy sürgősen lássa el Orsovát elegendő élelemmel. Azt hiszem Vlajkó elpártolása nem érte egészen váratlanul a királyt. Bulgáriai terveinek feladása után, elkészülve minden eshetőségre, megerősítette az ország délkeleti határait. A már meglévő határmenti erősségek mellé ekkor építtette a vöröstoronyi várat⁶⁸ és Orsova megerősítésével⁶⁹ úgy látszik a Duna vonalát is ellenállóbbá akarta tenni. A krónikás is beszámol arról, hogy a király előbb Szörény várát erősíttette meg, néhány év múlva pedig Töröcsvárat építtette fel. Utóbbiba, a vár hathatósabb védelme érdekében, az őrség mellé angol tüzérseget is helyezett.⁷⁰

⁶⁵ Monum. Hung. II. 139.

⁶⁶ Thallóczy L., Nagy Lajos és a bulgár bánság. Századok, 1900. 614—15. Függelék XIV. „...nam multi rumores ex parte Laykonis voyvode et Turcorum, quos dicunt esse confederatos, nobis proferuntur. Assertur etiam quod Layk voyvoda esset in Nykapol constitutus.“ Ezen utóbbi mondattal kapcsolatban Minea azt a feltevést kockáztatja meg, hogy Vlajkó felesége Cherața valószínű Sismannak volt a leánya s így Vlajkó Nikápolyt felesége hozományaképpen Sismantól és nem a törököktől kapta. I. Minea, Cherața sau Cherața? Cercetări Istoricé, I. 1925. 413.

⁶⁷ Thallóczy L., Nagy Lajos és a bulgár bánság. Századok, 1900. 614. Függelék XIII.

⁶⁸ Urkundenbuch. II. 358—60.

⁶⁹ Thallóczy, Nagy Lajos és a bulgár bánság. Századok, 1900. 610—612. Függelék IX., X.

⁷⁰ Schwandtner, Scriptorum Rerum Hungaricarum. I. 239—40. Vö. Urkundenbuch. II. 479—81.

Ezek az intézkedések azt is mutatják, hogy Lajos uralkodása vége felé el lévén foglalva úgy a nyugati, mint a lengyel ügyekkel, nem tudott a balkáni politikával behatóbban foglalkozni. Megelégedett fennhatóságának többé-kevésbé névleges voltával a nélkül, hogy az engedetlenekkel szemben elhatározó katonai intézkedéseket foganatosított volna. Pó r Antal a királynak ezt a magatartását mind jobban elhatalmasodó betegségével magyarázza.⁷¹ Ugyancsak az ő véleménye szerint Lajos politikai irányváltoztatásának oka az eddigi eredménytelenségben keresendő, valamint abban is, hogy a jövőre nézve sem kecsegtette őt semmi siker.⁷² Túl messze megy Lajos politikai magatartásának elbírálásánál Iorga midőn azt állítja, hogy a törökök előnyomulása is részben az elhibázott keleti politikának róvására írható.⁷³ Ismételten is hangsúlyozzuk, hogy Lajos, uralkodásának utolsó évtizedében már nem szólt bele elhatározóan a balkáni ügyekbe. Ezért nem is csodálkozhatunk ha a balkáni államok egymással szövetkezve az 1376-ban királlyá koronázott Tvartko vezetése alatt maguk igyekeztek érdekeiket a törökkel szemben megvédeni.

Nagy Lajos utoljára 1377-ben avatkozott be a balkáni ügyekbe; ennek a hadjáratnak a részletei azonban nincsenek tisztázva. Ekkor Havaselvén már Vlajkó testvére Radu vajda uralkodott.⁷⁴ A kérdéssel, hogy mikor került trónra Radu, illetőleg, hogy meddig uralkodott Vlajkó, a román történetírás adós marad. Jóideig még az is kérdéses volt, hogy egyáltalán uralkodott-e Radu.⁷⁵ Az éremtan segítségével megállapítható minden kétséget kizárólag, hogy igenis uralkodott.⁷⁶ Sőt, a talált érméket véve alapul azt is feltételezhetjük, hogy volt idő, mikor testvérével Vlajkóval együtt uralkodott. Egy „ismeretlen“ ólténiai helyiségben ugyanis napvilágra kerültek olyan silány és gyenge kivitelű pénzek, melyeknek előlapján Radu, hátlap-

⁷¹ Pó r Antal, Nagy Lajos király halálos betegsége. Sz á z a d o k, 1902. 213.

⁷² Pó r A., Opuli László herceg, Magyarország nádorispánja. Sz á z a d o k, 1909. 547—48.

⁷³ N. Iorga, Lupta pentru stăpânirea Vidinului în 1365—9 și politica lui Vladislav-Vodă față de Unguri. Convorbiri Literare, XXXIV. 1900. 995.

⁷⁴ A román történetírók általában azon a nézeten vannak, hogy Radu nem fia, hanem testvére volt Vlajkónak.

⁷⁵ C. Giurescu, Istoria Românilor, I. 407.

⁷⁶ C. Moisil, Monetele lui Radu I. Basarab. Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, 1917—23. 125.

ján pedig Vlajkó neve olvasható.⁷⁷ Magyarországgal szemben minden valószínűség szerint folytatta az örökölt ellenséges viszonyt. A román történetírók az 1377-es hadjáratot sem a török ellen irányulónak mondják, hanem szerintük Raduval ütközött meg a magyar király. A kérdést Brătianu György tárgyalta behatóbban⁷⁸ a „Cronaca Carrarese“ tudósítása alapján.⁷⁹ Tanulmányában azon véleményének ad kifejezést, hogy e forrásműben valószínű Raduról, a havaselvi vajdáról van szó s mivel Lajos 1376-ban új bánt nevezett ki Szörénybe, az egész hadjáratnak a bán méltóságbahelyezése volt a célja.⁸⁰ Az események ilyen erőszakolt beállításával Brătianu teljesen figyelmen kívül hagyta a máriacelli templom alapításának körülményeit. A hadjárat idejét 1377 július 5-ike és augusztus 14-ike közé teszi s az idő rövidségét, valamint a krónika „nele parte d'Ongaria“ kifejezését véve tekintetbe, arra a következtetésre jut, hogy a háború nem folyhatott le messze idegenben, hanem csak a Magyarországhoz közel eső részekben.⁸¹ Ezzel az időmeghatározással ellenkezik a Hóman Bálinté, mert véleménye szerint a hadjárat „május derekán“ fejeződött be. A király, aki nem vett részt a hadjáratban már június 20-án elküldte a győzelemről szóló tudósítást Pádovába, szövetségese-

⁷⁷ C. Moisil, Monete vechi românești inedite sau puțin cunoscute. An. Acad. Rom. Mem. Secț. Ist. Ser. II. Tom. XXXVIII. 1915—16. 71—72.

⁷⁸ G. I. Brătianu, L'expédition de Louis Ier de Hongrie contre le prince de Valachie Radu Ier Basarab en 1377. Revue Historique, 1925. (IIe année).

⁷⁹ Muratori, Rerum Italicarum Scriptores. Bologna, 1931. Tom. XVIII. Parte I. 145. „Fu adunque nele parte d'Ongaria una grandissima bataglia tra la santa maghiesta del re Lodovigo e Radano, prinzipo di Bulgaria, infidelle;...“ Hasonló kifejezést használ a Historia Cortusiorum második additamentuma is. „El serenissimo principe Lodovigo, re di Hungaria, combatté con Rodano, principe de Bulgari infidèle.“ Muratori, Rerum Italicarum Scriptores. XII. 984. col. Ezzel szemben Andrea Gataro szerint Lajos ellenfelei voltak: „Radome Turco e re di Bulgheria“. Muratori, Rerum Italicarum Scriptores. XVII. 231.

Hóman Bálintnak az a véleménye, hogy itt vitán felül Murad török szultánról és Sisman bulgár cárról van szó. Ld. Magyar történet. II 627. Minea a következő olvasást javasolja: „Radome e Turco e re di Bulgheria“. Vö. Cherana sau Cherața? Cercetări Istoriçe, I. 1925. 414.

⁸⁰ G. I. Brătianu, L'expédition de Louis Ier de Hongrie contre le prince de Valachie Radu Ier Basarab en 1377. Revue Historique, 1925. (II-e année) 80. „Il y a en probablement dans l'été de 1377 une tentative du roi de Hongrie pour installer le Ban qu'il avait nommé.“

⁸¹ Uo. 77.

nek Carrara Ferencnek.⁸² Iorga közöl egy oklevelet, mely a Szirmay családnak a Nemzeti Múzeumban elhelyezett levéltárában van s amelyet Karácsonyi János küldött meg Iorgának.⁸³ Ezen oklevél, mely 1377 szeptember 8-án „apud castrum Valcz” kelt és amelyben a király Martinfalvi Balázs fiát Miklóst az ország nemesei közé felveszi, közelebbről látszik meghatározni a hadjárat színterét. Az oklevél szövegének minket érdeklő része a következő: „cum nominatim in terra Bozorabie supra rippam fluvii Danubii quondam contra Godon, fratrem Layko de eadem, fortissimum nostrum adversarium conflictum habuisset...” Iorga és Giurescu is azt vélik, hogy az oklevélben említett Godon azonos Radu vajdával.⁸⁴ Iorga úgy látszik a quondam szócskát véve alapul, azt állítja, hogy az oklevélben az 1368 évi hadjáratra történik célzás. Ha a román történetírók felfogását fogadjuk el, nyilvánvaló ellentmondásba keveredünk. Mivel Godont Raduval azonosítják, de Vlajkó és Radu egyidejű uralkodását nem hajlandók elismerni, magától értetődik, hogy az oklevélben említett hadjárat sem tehető az 1368 évre.⁸⁵ Meg kell említenem, hogy ugyancsak 1377-ből van még egy oklevélünk, mely arról értesít, hogy a hűtlen havaselvi románok ellen hadjáratot kellett viselni. Ezen oklevélben a király megjutalmazza Himfi Benedek volt bulgár bánt s érdemei közül kiemeli „specialiter pro morte olim magistri Petri fratris sui, qui

⁸² Hóman—Szekfű, Magyar történet. II. 237. Nem tudom mennyiben fogadható el a hadjárat befejezésének időpontja. Azon érvelés ugyanis, hogy „Május derekán mindenestre vége volt a háborúnak, mert Lajos 17-én már Besztercére ment s miután Székely-Vásárhelyt is meglátogatta, június végén diósgyőri várába érkezett”, nem eléggé meggyőző. Ha csak fűtőlagosan is nézzük végig az 1377 év eseményeit az Urkundenbuch II. kötetében, látni fogjuk, hogy Lajos május 18-án Besztercén van és innen Székelyvásárhelyre megy, hol több napon át időzik, június 1-én pedig Diósgyőrön találjuk. Innen azonban nemsokára újból visszatér Erdélybe: június 16-án Tordán, 18-án pedig Kolozsváron van. Innen küldte volna levelét Pádovába? A hónap végén, 28-án már Kassán van a király. Szerény véleményem szerint abból, hogy hosszabb erdélyi tartózkodás után Diósgyőrbe ment a király, nem lehet feltétlenül a hadjárat befejezésére következtetni, annál kevésbbé, mert nemsokára vissza is tért Erdélybe. Nem tudom továbbá milyen bizonyíték alapján lehet a Pádovába küldött levél keltét június 20-ban megállapítani.

⁸³ N. Iorga, Româniî în cîteva noi izvoare apusene. Revista Istorică, VI. 1920. 200.

⁸⁴ N. Iorga, uo. 200., és C. Giurescu, Istoria Românilor. I. 408.

⁸⁵ Filitti hajlandó elfogadni Radut Vlajkó társuralkodójának. I. C. Filitti, Despre Negru Vodă. An. Acad. Rom. Mem. Secţ. Ist. Ser. III. Tom. IV. 1924. 28.

in expedicione nostra contra olachos Transalpinos dudum nobis infideles mota, nostris in servicijs vitam finivit occisus temporalem.“⁸⁶ Az utóbb elmondottakkal homlokegyenesen ellenkezik a királynak egy állítólag 1382 március 21-én kelt levele, melyet Fejér közöl és amelyben a király meghagyja Himfi Péter orsovai várnagynak, hogy éjjel-nappal őrködve ügyeljen a királyt és az országot érintő minden megmozdulásra.⁸⁷ Erről az eredetileg évszám nélkül ránk maradt oklevélről azonban tudjuk, hogy a kiadó Fejér keltezte tévesen, mert a legnagyobb valószínűség szerint az 1373-ban hozott intézkedések kiegészítéséről van benne szó. Pesty szerint is Himfi Péter 1394-ben még az élők között szerepel. Állítása tévedésen alapszik.⁸⁸

Más okleveleink ellentmondanak egy, csak a havaselvi vajda ellen irányuló hadjáratnak. Nehezen érthető, hogy a király, kinek hadserege oly szép győzelmet aratott, hogy annak emlékére templomot is emeltetett, miért írja a brassóiaknak 1377 november 19-én, tehát röviddel a győzelem után, hogy reméli, Isten segítségével hatalmába keríti Havaselvét.⁸⁹ Azt a földet, melynek uralkodóját nem régen győzte le(!) Hasonló értelemben ír a király a pápának is.⁹⁰ Természetes, hogy amikor ezen ellenvetések felsorakoztatom, nincs szándékomban azt állítani, hogy Radu, a havaselvi vajda nem vett egyáltalán részt a küzdelemben. Bár a krónikás őt nem említi, nincs okunk róla az ellenkezőt feltételezni. Sőt, valószínűnek vehetjük, hogy a király és közte a viszony végig feszült volt. Így a királynak fenntebb már idézett és tévesen 1382-ből keltezett leveléből is minden kétséget kizárólag látszik, hogy az ország délkeleti részén jó ideje a helyzet nem volt nyugodt s éppen ezért bízta meg a király az orsovai vár kapitányát az események megfigyelésével. A király meghagyásából a kapitány időnként

⁸⁶ Docum. I/2. 248.

⁸⁷ Cod. Diplom. IX/5. 627. Ezt is átvette Hurmuzaki, Docum. I/2. 275. Fejér tévedésére Thallóczy hívta fel a figyelmet. Ld. Nagy Lajos és a bulgár bánság. Századok, 1900. 600. 4. jegyzet.

⁸⁸ Pesty Fr., A szörényi bánság és Szörény vármegye története. III. 394. Pesty ezen megállapításának mindenben ellentmond Nagy Lajosnak 1380. okt. 13-án Visegrádon kelt azon oklevele, melyet Ortvay Tivadar közölt (Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez. Pozsony, 1896. I. 139.) s amelyben a király „nobilis domina relicta quondam magistri petri filij Heem“-nek ügyében intézkedik.

⁸⁹ Urkundenbuch. II. 479—81. „Item spondemus, quod si deo volente terra Transalpina ut speramus ad manus nostras deveniet...“

⁹⁰ Hóman—Szekfű, Magyar történet. II. 238.

jelentést küldött a helyzetről s ezuttal is egy jelentésre válaszolva adja meg a király további utasításait.⁹¹ Giurescu C. részletes vizsgálat tárgyává téve a havaselvi vajdák Erdélyben kapott birtokainak helyzetét megállapítja, hogy Radu ezek egyikének sem volt birtokában, ami a barátságtalan viszonynak nyilvánvaló jele.⁹² Bizonyításában tovább is megy és Radu fiának és utódjának Dánnak Mehádia elleni beütését még az édesapa életében elvesztett erdélyi birtokok visszaszerzésével igyekszik magyarázni.⁹³

Összegezve Nagy Lajosnak Raduhoz való viszonyára, illetőleg az 1377 évi hadjáratra vonatkozó értesüléseinket, az eseményeket a következőképpen látom alakulni. Jóllehet az olasz krónikás csak a törökök és bulgárok elleni hadjáratról beszél valószínű, hogy az ellenfél oldalán Radu is részt vett a harcokban. Sőt hajlandó vagyok azt is feltételezni, hogy a hadjárat közvetve ellene is irányult. Az a tény azonban, hogy a király a hadjárat egész ideje alatt Erdélyben tartózkodott és helységről helysére utazgatva különböző ügyeket intézett el, éppen nem bizonyítja a hadjárat főbenjáró voltát. Nem tartom ugyanis valószínűnek, hogy egy olyan harcratermett uralkodó, mint amilyen Lajos is volt, ne vett volna részt személyesen a törökök ellen indított nagy vállalkozásban. Sokkal valószínűbbnek látszik, hogy a török-bulgár-román érdekszövetséget akarta szétrobbantatni valamelyik hadvezérével. Lajosnak a brassóiakhoz és a pápához küldött levele, amelyben azon reményének adott kifejezést, hogy Havaselvét nemsokára uralma alá fogja hajtani azt mutatja, hogy a hadjáratnak meg volt a kívánt eredménye, csupán annak kiaknázása hiányzott még.

A nagy király ezen szándékát már nem tudta megvalósítani. Halála az erős, mindenkit fékentartó központi hatalom gyen-

---

⁹¹ Docum. I/2. 275. „Litteras tuas recepimus, et noua is eisdem scripta plene intelleximus, tuam fidelitatem seriose requirentes, quatenus de factis nos et regnum tangentibus ibi circa metas ipsius regni nostri intendere et vigilare debeas, diu noctuque, prout hoc facere decet tuam fidelitatem, et quicquid (sic!) nouitatis ibi eueniret, aut te audire contingeret, hoc nobis semper procures significare.“ Mi történt vajon a szörényi bánal, hogy arról egyáltalán nincs említés téve? Giurescu azt állítja, hogy a bánág két részre szakadt. A szörényi vár és a bánág keleti, azaz a vár körül elterülő része a havaselvi vajda birtokába jutott, a bánág másik, nyugati fele Orsova és Mehádia várakkal pedig a király fennhatósága alatt maradt. *Istoria Românilor*, II. 408—409.

⁹² C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II. 408.

⁹³ Uo. II. 419.

gülését is jelentette s a belső zavarokkal egyidőben jelent meg a dunai melléktartományok határán a török. Erőskezű uralkodó ekkor talán még megállíthatta volna az események folyását vagy legalább is más irányt adhatott volna nekik. A havaselvi vajdák már országuk fekvése miatt sem tudtak huza-mosabb ideig ellenállni a fiatal, jól szervezett és a neofita fanatizmusával támadó török nép ütéseinek. Magyar segítséggel néha még megpróbálták lerázni a mind jobban rájuk nehezedő idegen hatalmat, de ez azután annál mélyebben hajtotta őket igájába. A román fejedelemségeken csakhamar átgázolt a török s a magyarnak — habár nem készült fel a harcra — mérkőznie kellett. Megállította ellenfelét, de olyan vérveszteséget szenvedett, hogy máig is érzi a nagy harc következményeit.